

Verschenen in *Kerk en Theologie* 69 (2018), 393-394

Gerard Luttikhuisen, *De evangeliën van Thomas, Maria Magdalena en Judas. Vroegchristelijke esoterie en gnosis*, Parthenon, Almere 2018, 233 pp., € 24,90, ISBN 978 90 79578 658

De emeritus hoogleraar Nieuwe Testament en vroegchristelijke letterkunde van de Universiteit Groningen heeft met grote kennis van zaken drie oude apocriefe, esoterische evangeliën die in onze tijd een zekere populariteit genieten ingeleid, vertaald en van commentaar voorzien. Hij beschrijft de vondst van de Koptische collectie van veelal gnostische geschriften nabij Nag Hammadi in Egypte, omdat het Evangelie van Thomas daarvan deel uitmaakt – het evangelie waarvan volgens L. overigens twijfelachtig is of het wel gnostisch genoemd kan worden. Wel wijst hij terecht op de Grieks-filosofische elementen ervan, zoals het dualistische mens- en wereldbeeld, en op de (door L. monistisch genoemde) visie dat het innerlijk van de mens van nature goddelijk is. Opvallend is dat hij Jezus' vermeende uitspraak over uitverkiezing in Thomas 23 'niet representatief' noemt voor de sleutelteksten van deze collectie van spreuken op naam van Jezus. De Griekse fragmenten komen uiteraard ook aan bod. Voorts beschrijft L. de wederwaardigheden van de vondst en de uitgave van het Koptische manuscript van het Evangelie van Maria, alsmede van de Griekse fragmenten die ook hiervan zijn teruggevonden. Omdat de overgeleverde bladzijden van dit geschrift veel geringer in aantal zijn dan van de andere twee geschriften die hij bespreekt, is dit hoofdstuk verreweg het kortste. Met enige voorzichtigheid noemt hij het Evangelie van Maria wel een gnostisch geschrift, vanwege de verwantschap met andere typisch gnostisch genoemde teksten. Ten derde bespreekt hij het in 2006 gepubliceerde Evangelie van Judas, dat indertijd met een enorme ophef is gepresenteerd door *National Geographic* en enkele geleerden die zich door deze organisatie in de arm hebben laten nemen. L. laat zien hoe de aanvankelijke, sensationele uitleg van dit geschrift al snel is bekritiseerd én verlaten en dat het nu veel nuchterder wordt geplaatst in de context van de tweede-eeuwse gnostiek. Een meer verantwoorde uitleg is deels ook mogelijk geworden dankzij het feit dat nu meer fragmenten van de Koptische papyrus zijn 'teruggevonden', d.w.z. nadat ze aanvankelijk waren achtergehouden. Toch zijn niet alle vragen omtrent dit geschrift inmiddels opgelost, en L. laat goed zien wat de dilemma's zijn, zonder andere vertalingen dan die hij geeft af te wijzen. Hij merkt op dat de interpretatie van dit evangelie als een rehabilitatie van Judas nu niet meer wordt verdedigd. Volgens dit evangelie heeft Judas de mens Jezus geofferd aan de Demiurg, en dat was nog erger dan hetgeen Jezus' andere leerlingen hebben gedaan. Ondanks de sterk anti-kerkelijke tendens van dit geschrift suggereert L. dat het tussen circa 250 en 350 nog wel door Egyptische monniken en andere Egyptische christenen gelezen werd naast andere apocriefe en Bijbelse en vroeg-orthodoxe geschriften. Dat monniken ook 'apocriefe' geschriften lazen is zonder meer juist, maar of het Evangelie van Judas daarbij hoorde, is mijns inziens te betwijfelen, en al helemaal of ze het als een belangwekkend geschrift beschouwden. Ondanks deze kritische notitie is dit boek een toonbeeld van een nuchtere, wetenschappelijk verantwoorde benadering van deze literatuur, die maar al te vaak ten prooi is gevallen aan tendentieuze interpretaties.

Riemer Roukema